

Voorwoord

Onderzoek op het terrein van de levensloopcriminologie laat zien dat uiteindelijk alle criminelen stoppen met misdaad (*desistance*) (Laub en Sampson, 2003). Sommigen doen dat echter al op jonge leeftijd (de uitstappers of *desisters*), anderen pas later (doorzetters of *persisters*). Delinquenten die het lukt om daadwerkelijk het rechte pad op te gaan, zo blijkt eveneens uit onderzoek (o.a. McNeill, 2006), zeggen zelden dat zij dit te danken hebben aan de voortreffelijke gedragsinterventieprogramma's die zij hebben gevolgd.¹ Ze zien hun ommezwaai als het resultaat van hun eigen wilskracht en inspanningen, daarbij geholpen door familie en/of een partner. Waardering voor de professionele hulpverlening betreft vooral praktische hulp bij het vinden van een woning, werk en dergelijke. Uit levensloponderzoek komt ook naar voren dat stoppen met criminaliteit beter lukt onder invloed van belangrijke gebeurtenissen in een mensenleven, zoals een relatie aangaan/trouwen, samenwonen, de geboorte van een kind en het vinden van een baan (zie bijvoorbeeld het artikel van Bottoms in dit themanummer). Tegen deze achtergrond is het dan ook de vraag welke rol gedragsinterventies (zouden moeten) spelen in het proces van stoppen met misdaad. Het is inmiddels acht jaar geleden dat in Nederland het programma Terugdringen Recidive werd gelanceerd. Dit betekende de doorbraak in Nederland van What Works, een recidiveaanpak die uitsluitend werkt met programma's die een strenge wetenschappelijke effectiviteitstoets hebben doorstaan (zie Bonta, 2002). Twee jaar later, in 2005, werd de zogeheten Commissie Erkenning Gedragsinterventies Justitie ingesteld, die de What Works-criteria hanteert om het kaf van het koren te scheiden en zo in totaal 21 gedragsinterventies voor jongeren en tien voor volwassenen over te houden die allemaal bewezen effectief (*evidence based*) zijn (zie het artikel van Van Ooyen e.a. in dit nummer). Hoewel de strafrechtelijke recidive onder volwassenen en jongeren in de afgelopen jaren een licht dalende trend vertoont (Wartna

1 Deze observatie laat ruimte voor de mogelijkheid dat gevolgde interventieprogramma's wel degelijk aan het succes hebben bijgedragen, maar dat de ex-delinquent zich het geleerde zo heeft eigen gemaakt, dat hij zich niet meer bewust is van de rol die het programma daarbij heeft gespeeld.

e.a., 2010), kan nu nog niet worden vastgesteld of dit het gevolg is van de What Works-aanpak. Door de brede ervaring die inmiddels met What Works is opgedaan, is er nu ook zicht op de beperkingen. Zoals McNeill in dit nummer stelt, maakt What Works de interventie zelf tot de kern van het veranderingsproces. Het lijkt logischer om niet zozeer te focussen op de momentopname van de interventie, maar meer op het leven dat de delinquent na vrijlating wacht, op zijn sociale omgeving, op beschermende factoren en op veranderingen die – met of zonder interventie – onherroepelijk zullen optreden, zoals in ieders leven.

Dit sluit aan bij een ander punt van kritiek, namelijk dat de What Works-aanpak overwegend voorziet in programma's die zijn gericht op de verwerving van cognitieve en sociale vaardigheden. Daarmee wordt vooral *primaire desistentie* bevorderd. Dat wil sec zeggen dat de ex-delinquent – veelal door externe prikkels, toezicht, sociale controle – korte of langere tijd geen misdrijven pleegt. Dat kan zijn door een drukke baan of door veel tijd door te brengen in een sociale omgeving waar criminaliteit weinig voorkomt. *Secundaire desistentie* houdt echter in dat de ex-delinquent de veranderingen internaliseert en zich een andere, niet-criminele identiteit aanmeet. Men kan zich afvragen of een dergelijke persoonlijke 'verlossing' echt noodzakelijk is, maar McNeill (2009, p. 27) heeft wellicht een punt als hij stelt dat alleen *secundaire desistentie* de samenleving duurzame bescherming tegen criminaliteit biedt. Bovendien blijkt stoppen met misdaad – net als stoppen met andere slechte gewoonten – doorgaans een proces van vallen en opstaan. Een zekere mentale verandering lijkt onontbeerlijk wil een ex-delinquent de problemen overwinnen en de verleidingen weerstaan die hij op zijn weg tegenkomt.

De artikelen in dit themanummer gaan dieper in op de geschetste vraagstukken. Het gaat om een mix van bijdragen over levensloop/ontwikkeling en gedragsinterventies voor (ex-)gedetineerden. Ook de rol die de reclassering kan spelen, komt aan de orde.

Het openingsartikel van Bottoms bespreekt de eerste resultaten van het kwalitatieve deel van de Sheffield Desistance Study. Het artikel is deels gebaseerd op de lezing die de auteur afgelopen juni hield tijdens het NVK-criminologiecongres in Leiden. Het doel van het onderzoek is een verklaring te bieden voor de daling van criminaliteit in de eerste jaren van volwassenheid. Daartoe werd de levensloop van 113 jonge mannelijke daders gevolgd. De auteur

beklemtoont dat voor een goed begrip van criminele carrières deze in een ruimer perspectief moeten worden gezien, namelijk dat van de ervaringen tijdens de jeugdige volwassenheid. De bevindingen worden geïllustreerd met vier casus, gevolgd door enkele theoretische reflecties op het concept 'actief volwassen worden'. Dit wordt toegelicht aan de hand van een model dat enkele van de processen die individuen doormaken op het pad naar desistentie, in categorieën onderscheidt.

Binnen de levensloopcriminologie is de invloed van werk op crimineel gedrag een belangrijk thema. In het artikel van Van der Geest, gebaseerd op zijn proefschrift *Working their way into adulthood*, gaat de aandacht uit naar de onderliggende mechanismen in de relatie tussen werk en criminaliteit. Daarbij komen vragen aan de orde als: zijn sommige personen beter in staat om te profiteren van werk dan andere? Is het effect van tijdelijke banen hetzelfde als het effect van vaste banen met meer perspectief? En omgedraaid, in hoeverre schaadt criminaliteit iemands toekomstige kansen op de arbeidsmarkt? Voor het onderzoek volgde hij een groep van 270 jongens in de leeftijd van 12 tot 32 jaar, die begin jaren negentig werden behandeld in een justitiële jeugdinrichting. Waarom sommige individuen stoppen met misdaad en andere niet, blijkt – meer dan andere factoren – significant samen te hangen met al of niet een baan hebben.

Op kleine schaal heeft in Nederland Werdmölder een levensloopstudie verricht naar een groep criminele Marokkaanse en Nederlandse jongens/mannen. In 1982, 1988 en 2008 interviewde hij hen. In dit artikel blikte de auteur terug op het onderzoek en verbindt hij zijn eerdere bevindingen met enkele uitkomsten van de meest recente interviews. De auteur laat 'oude bekenden' de revue passeren en laat zien hoe het hun is vergaan. Sommigen hadden eind jaren tachtig al gekozen voor een burgerlijk bestaan. Anderen bleven misdrijven plegen en hadden veel meer obstakels te overwinnen, zoals langdurige werkloosheid en verslaving aan harddrugs. De auteur concludeert dat de combinatie van regulier werk, een woning en een huwelijk/relatie zeer effectief is in het proces van desistentie, maar dat uiteindelijk persoonlijke kwaliteiten zoals discipline, verantwoordelijkheid nemen en doorzettingsvermogen de doorslag geven. Met de bijdrage van Van Ooyen-Houben, Nas en Mulder belanden we in het interventiedeel van dit themanummer. De auteurs gaan in op de ontwikkelingen sinds in 2003 het programma Terugdrin-

gen Recidive werd gelanceerd. Dit programma leunde sterk op het gedachtegoed van What Works en op de toepassing van bewezen effectieve (evidence based) gedragsinterventies voor daders. Voorts blikken zij terug op het werk van de in 2005 ingestelde Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie, die gedragsinterventies toetst aan tien kwaliteitscriteria. Ze leggen uit hoe de commissie te werk gaat en geven een overzicht van interventies die wel en niet erkend zijn. Een punt van zorg is de programma-integriteit: in de praktijk wordt nogal eens afgeweken van de voorgeschreven methode en doelgroep. Het gevolg van een slecht uitgevoerde interventie kan zelfs zijn dat deze recidiveverhogend werkt. De auteurs inventariseren en analyseren de knelpunten bij de uitvoering van gedragsinterventies. Mede op basis van literatuur concluderen zij dat het onmogelijk en misschien zelfs onwenselijk is om een 100%-uitvoering volgens de handleiding te verwachten. Een zekere mate van vrijheid van handelen van uitvoerders lijkt juist bij te dragen aan de effectiviteit.

Terwijl in Nederland What Works hoogtijdagen beleeft, lijkt men in het Verenigd Koninkrijk al weer toe aan iets nieuws. In Schotland is men beduidend minder streng als het gaat om geld uitgeven aan (nog) niet bewezen effectieve interventies. Dat blijkt uit het artikel van McNeill, Anderson, Colvin, Overy, Sparks en Tett. Naar aanleiding van een groot kunstproject 'Inspiring Change' (zang, instrumentale muziek, theater, creatief schrijven, verhalen vertellen, beeldende kunst en dans) in vijf Schotse gevangenissen stellen de auteurs de vraag of kunstprojecten in gevangenissen desistentie kunnen bevorderen. Zij baseren zich vooral op een literatuurstudie over dit onderwerp. Kern van de argumentatie is dat kunstprojecten weliswaar geen desistentie 'produceren', maar dat deze gevangenen kunnen helpen zichzelf anders (als niet-crimineel) te zien ('secundaire desistentie'). Zo kunnen deze projecten inspiratie bieden om stappen te zetten richting desistentie. Daarnaast hebben deze projecten andere gunstige effecten, zoals een betere verstandhouding tussen gedetineerden en bewakers, tussen gedetineerden onderling en met familieleden (die naar voorstellingen en exposities komen). Die relatie tussen daders en hun familie staat centraal in het laatste artikel, geschreven door Vogelvang. Hij beschrijft een omslag in het denken bij de reclassering over *desistance*. Na jarenlang hameren op de individuele verantwoordelijkheid van de dader en de specifieke individuele risicofactoren is er nu een tendens om daders meer

te zien in de context van hun sociaal netwerk. Gezins- en familie-relaties kunnen in voorkomende gevallen worden beschouwd als een beschermende factor tegen terugval in de criminaliteit. Deze benadering past in de opvatting van verschillende criminologen die familie-, gezins- en partnerrelaties beschouwen als een vorm van sociaal kapitaal. Na een uiteenzetting van het denken van de Amerikaans-Hongaarse gezinstherapeut Nagy presenteert de auteur op basis daarvan de zogeheten contextuele gezinsbenadering, die reclasseringswerkers instrumenten in handen geeft om gezinsrelaties te betrekken bij het proces van stoppen met misdaad.

Marit Scheepmaker

Literatuur

Bonta, J.

Recidivepreventie bij delinquenten; een overzicht van de huidige kennis en een visie op de toekomst

Justitiële verkenningen, jrg. 28, nr. 8, 2002, p. 20-36

Laub, J., R. Sampson

Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age seventy

Cambridge (MA), Harvard University Press, 2003

McNeill, F.

A desistance paradigm for offender management

Criminology and Criminal Justice, jrg. 6, nr. 1, 2006, p. 39-62

McNeill, F.

Towards effective practice in offender supervision

Glasgow, Scottish Centre for Crime and Justice Research, 2009

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar e.a.

Recidivebericht 1997-2007.

Ontwikkelingen in de strafrechtelijke recidive van Nederlandse justitiabelen

Den Haag, WODC, 2010, Factsheet 2010-6